

DOI: 10.5604/01.3001.0054.7525

Robert Bobkier

Abraham & Ben Hadar Law and Audit
e-mail: robert.bobkier@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8212-6309

Dysfunkcyjność państwa jako przesłanka funkcjonowania organizacji terrorystycznej na jego terytorium

STRESZCZENIE

Artykuł omawia zjawisko dysfunkcyjności państw jako przesłankę dla działalności organizacji terrorystycznych na ich terytorium. Analizuje historyczne i współczesne przyczyny upadku państw, takie jak dziedzictwo kolonializmu, korupcję, biedę oraz wewnętrzne konflikty etniczne i religijne. Przedstawia różne definicje i klasyfikacje państw dysfunkcyjnych, w tym termin „państwo upadłe” i „państwo wrażliwe”. Omówiono również rolę organizacji terrorystycznych w takich państwach oraz ich zdolność do tworzenia alternatywnych struktur władzy na obszarach poza kontrolą legalnych rządów. Kluczowym czynnikiem sukcesu tych organizacji jest radykalna ideologia, która umożliwia przejęcie władzy i utrzymanie kontroli na terytorium państwa dysfunkcyjnego. Wnioski wskazują na konieczność kompleksowego podejścia do problemu upadku państw w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: terroryzm, państwo upadłe, państwo wrażliwe, antywesternizm, finansowanie terroryzmu.

Wstęp

Dysfunkcyjność państw występowała jako zjawisko polityczne na całym świecie od początku istnienia państw¹. Jednak na początku lat 90. XX w., bezpośrednio po zakończeniu Zimnej Wojny, nastąpiła „eksplozja” konfliktów zbrojnych, które w niektórych państwach doprowadziły do fragmentacji instytucji, załamania gospodarek i pogorszenia warunków bezpieczeństwa. Wybuch wojen w dawnej Jugosławii, Somalii, bieda i anomia społeczna na Haiti, niepowodzenie rządu Kambodży w powstrzymaniu partyzanckiej działalności Czerwonych Khmerów stanowiły przejaw nowych form konfliktów, wykraczających poza model wojny konwencjonalnej².

---

¹ Zob. I. W. Zartman, *Introduction: Posing the Problem of State Collapse* [w:] *Collapsed States: The Disintegration and Restoration Of Legitimate Authority*, red. I. W. Zartman, Lynne Rienner Publishers, Boulder – London 1993, s. 1.

² Zob. O. Nay, *Fragile and failed states: critical perspectives on conceptual hybrids*, „International Political Science Review” 2013, nr 3, s. 327.

W piśmiennictwie podjęto próbę tworzenia nowej nomenklatury dla państw dysfunkcyjnych, zwłaszcza że w ostatniej dekadzie XX w. fenomen upadku państwa, charakterystyczny przede wszystkim dla tzw. Trzeciego Świata, wzbudził zainteresowanie literatury przedmiotu, w szczególności z uwagi na katastrofy humanitarne na obszarach dotkniętych kryzysem państwowości³. W książce wydanej w 1990 r. R. H. Jackson poddał analizie twory, które określił jako „niby-państwa” (*quasi-states*)⁴. Autor ten odnosił to pojęcie do byłych państw kolonialnych, które „zostały uwłaszczone na arenie międzynarodowej”⁵, jednak ta koncepcja „niby-państw” nie znalazła uznania w piśmiennictwie⁶. Bardziej pozytywną reakcję wywołał termin „państwo upadłe” (*failed state*)⁷, który został wprowadzony do dyskursu naukowego w 1993 r. przez G. B. Helmana i S. R. Ratnera⁸. Następnie koncepcja „upadłych państw” została szeroko rozpoznała przez administrację USA i analityków politycznych po atakach terrorystycznych z dnia 11 września 2001 r. Zogniskowano wtedy uwagę na okoliczność, że upadłe państwa, jako tzw. „eksporterzy terroryzmu”, stanowią mogą zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego⁹. Ówczesny Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan dokonał, jak określili to S. Grimm, N. Lemay-Hébert i O. Nay, „re-konceptualizacji zagrożeń bezpieczeństwa”¹⁰, twierdząc, że siłą sprawczą takich zagrożeń są rządy, którym „pozwolono łamać prawa swoich obywateli”¹¹. W ten sposób państwa te „stały się zagrożeniem nie tylko dla własnego narodu,

³ Zob. R. D. Kaplan, *The Coming Anarchy*, „Atlantic Monthly” 1994, nr 2, s. 44–76; J. H. Sylvester, *Sub-Saharan Africa: Economic Stagnation, Political Disintegration and the Specter of Recolonization*, „Loyola of Los Angeles Law Review” 1994, nr 27, s. 1299–1325; J. Widner, *States and Statelessness in Late Twentieth Century Africa*, „Daedalus” 1995, nr 3, s. 129–153; A. A. Mazrui, *Understanding Africa at the Turn of the Millennium*, „The Royal Society Journal” 1995, nr 5458, s. 32–40; W. Pfaff, *A New Colonialism. Europe Must Go Back into Africa*, „Foreign Affairs” 1995, nr 2, s. 2–6; R. Gordon, *Saving Failed States: Sometimes a Neocolonialist Notion*, „American University International Law Review” 1997, nr 6, s. 903–974; A. P. Mutharika, *The Role of International Law in the Twenty-First Century: An African Perspective*, „Fordham International Law Journal” 1994, nr 5, s. 1709–1712.

⁴ R. H. Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

⁵ Ibidem, s. 21.

⁶ Tezy R. H. Jacksona o „negatywnej suwerenności” państw postkolonialnych określali recenzenci jako „paternalistycznie racjonalizujące europejską dominację” oraz kontrowersyjne, zob. T. Nardin, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*. By Robert H. Jackson, „The Journal of Asian Studies” 1991, nr 4, s. 887–888; A. J. Pierre, *Review: Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, by Robert H. Jackson, „Foreign Affairs” 1991/1992, nr 2, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1991-12-01/quasi-states-sovereignty-international-relations-and-third-world> [dostęp: 9.06.2024].

⁷ We wcześniejszej literaturze termin „upadłość” odnoszono zasadniczo do kategorii zjawisk ekonomicznych, dotyczących przedsiębiorstw, wyjątkowo do niepowodzeń państwa na jakimś wycinku życia społecznego, nie zaś do państw jako samodzielnych organizmów, por. *America's First Catholic Missionary to China*, „The Monitor” 1905, nr 4, s. 7.

⁸ Zob. G. B. Helman, S. R. Ratner, *Saving Failed States*, *Foreign Policy* 1992–1993, nr 89, s. 3–20.

⁹ Zob. O. Nay, *Fragile...*, op. cit., s. 326–327. Zogniskowanie to w pełni uzasadnia osąd, wyrażony przez O. Naya, o „globalnym sukcesie literatury na temat niestabilności i upadku państwa”, ibidem, s. 328.

¹⁰ S. Grimm, N. Lemay-Hébert, O. Nay, *'Fragile States': introducing a political concept*, „Third World Quarterly” 2014, nr 2, s. 200.

¹¹ K. Annan, *We can love what we are, without hating what – and who – we are not*, „United Nations Press Release”, 10 grudnia 2001, SG/SM/8071, <https://press.un.org/en/2001/sgsm8071.doc.htm> [dostęp: 11.06.2024].

ale także dla własnych sąsiadów, a nawet dla świata¹². G.T. Dempsey oszacował, że ta obszerna definicja potencjalnych zagrożeń terrorystycznych autorstwa K. Annana obejmować może nawet 105 państw z rządami despotycznymi i półdespotycznymi¹³.

Celem niniejszej pracy jest analiza, w jaki sposób dysfunkcyjność państwa sprzyja działalności organizacji terrorystycznych na jego terytorium. Publikacja dąży do analizy zarówno historycznych, jak i współczesnych przyczyn upadku państw, a także do przedstawienia wpływu tego zjawiska na powstawanie i funkcjonowanie organizacji terrorystycznych. Ponadto istotne jest zidentyfikowanie kluczowych czynników, które umożliwiają organizacjom terrorystycznym przejęcie kontroli nad obszarami państw dysfunkcyjnych. Dla osiągnięcia tego celu autor stawia następujące trzy hipotezy badawcze. Pierwsza z nich to: dysfunkcyjność państwa, wynikająca z dziedzictwa kolonializmu, korupcji i wewnętrznych konfliktów etnicznych oraz religijnych, tworzy sprzyjające warunki dla działalności organizacji terrorystycznych. Druga: organizacje terrorystyczne są w stanie stworzyć alternatywne struktury władzy w państwach dysfunkcyjnych, gdzie legalne rządy utraciły kontrolę nad znaczną częścią terytorium. Trzecia hipoteza brzmi: radykalna ideologia stanowi kluczowy czynnik umożliwiający organizacjom terrorystycznym nie tylko przetrwanie, ale i ekspansję w państwach dysfunkcyjnych.

Metodologiczne podejście zastosowane w niniejszej pracy opiera się na krytycznej analizie literatury przedmiotu oraz studiach przypadków. Wykorzystano metodę hermeneutyczną, która umożliwia interpretację tekstów źródłowych oraz kontekstualizację zjawisk społeczno-politycznych w ramach dysfunkcyjnych państw. Hermeneutyka pozwala na zrozumienie wewnętrznych znaczeń i relacji, jakie zachodzą między przyczynami upadku państw a aktywnością organizacji terrorystycznych. Poprzez tę metodologię autor dąży do kompleksowego zrozumienia zjawiska dysfunkcyjności państw i jej wpływu na działalność organizacji terrorystycznych na ich obszarze.

1. Postkolonializm

Genezy zjawiska upadku państwa upatruje się przede wszystkim w trudnym dziedzictwie rządów kolonialnych. Zdezintegrowały one lub osłabiły tradycyjne struktury społeczne, przy paralelnym braku wykształcenia się trwałych instytucji ustrojowych. Pomimo kopiowania wzorców instytucjonalnych z Zachodu nie nastąpiło ich pełne utrwalenie i uprawomocnienie¹⁴. Po II wojnie światowej historycy zaczęli używać terminu „postkolonializm” celem określenia w ten sposób kondycji dotkniętych zachodnioeuropejską kolonizacją państw, które uzyskały niepodległość¹⁵. W tych państwach postkolonialnych klasy rządzące nie potrafiły

¹² Ibidem.

¹³ G. T. Dempsey, *Nation Building's Newest Disguise*, „Orbis” 2002, nr 3, s. 416–417. J. Yoo wskazuje, że w przypadku przynajmniej części takich państw wymagana jest międzynarodowa interwencja zbrojna, zob. J. Yoo, *Point of Attack: Preventive War, International Law, and Global Welfare*, Oxford University Press, New York 2014, s. 159–160.

¹⁴ Zob. S. Bieleń, *Państwa w stanie kryzysu i upadku?* [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 56.

¹⁵ Zob. E. Domańska, *Badania postkolonialne. Posłowie* [w:] L. Gandhi, *Teoria postkolonialna: wprowadzenie krytyczne*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2008, s. 161.

zapewnić spójności i pokonać wyzwań typowych dla społeczeństw wieloetnicznych i wielowyznaniowych. Uzyskanie suwerenności generowało również konflikty wewnętrzne, zwłaszcza na tle rasowym i religijnym¹⁶. Powstałe w okresie postkolonialnym państwa stanowiły bowiem niejednokrotnie sztuczne twory, w których w arbitralnie wyznaczanych granicach zamykano dziesiątki, a nawet setki skonfliktowanych grup etnicznych¹⁷. Zjawisko to autorzy afroamerykańscy określają jako narzucenie państwa narodowego poprzez dekolonizację, które doprowadziło do „bałkanizacji Afryki w jednostki ahistoryczne”¹⁸. Zagadnienie to jest o tyle społecznie istotne, że – jak wskazał w 1989 r. B. Ashcroft – „życie ponad trzech czwartych ludzi, mieszkających dziś na świecie, zostało ukształtowane przez doświadczenia kolonizacji”¹⁹. Jednocześnie większość państw tworzonych na bazie dawnych kolonii, mimo upływu całych dekad od uzyskania niepodległości, nie dorównała swym ówczesnym metropoliom ani w zakresie rozwoju gospodarczego, ani stabilności politycznej²⁰. To piętno kolonialnej przeszłości rezonuje we współczesnej kulturze politycznej niepodległych już państw. Stanowi ono istotny problem dla ich tożsamości, równoległy do przejawów nowych, neokolonialnych form podporządkowania, wywołanych ekspansją kapitalizmu i procesami globalizacji²¹. Szczególnie dobitnymi przykładami tego stanu rzeczy są Afryka Subsaharyjska i Azja Południowa²². Z kolei J. Herbst wyraził przeświadczenie, że podstawowym problemem budowania niepodległych państw na bazie dawnych kolonii było przejmowanie władzy nad niegościnnymi terytoriami o niskiej gęstości zaludnienia bez osiągnięcia dojrzałości administracji państwowej na tych terytoriach, bez populacji miejskich i rozwiniętych stolic jako siedzib centralnych organów tej administracji²³. Tym samym nie było możliwe budowanie efektywnych krajowych systemów podatkowych²⁴.

Kolejne problemy stanowiła korupcja, niski stopień rozwoju gospodarczego, bieda i niezadowolenie społeczne. Ten stan rzeczy wywołał w dawnych państwach kolonialnych skutek w postaci braku stabilności i bezpieczeństwa na ich terytoriach, w następstwie czego, jak wskazuje A. Dżuryk, szereg z nich można zaliczyć do państw upadłych lub co najmniej słabych²⁵.

¹⁶ Zob. S. Bieleń, *Państwa upadłe* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 622–623.

¹⁷ Zob. A. E. Moodie, *Fragmented Europe* [w:] *The Changing World: Studies In Political Geography*, red. W. Gordon East, A. E. Moodie, World Book Company, Copenhagen 1956, s. 37; J. C. Anene, *The International Boundaries of Nigeria 1885–1960: The Framework of an Emergent African Nation*, Humanities Press, New York 1970, s. 3.

¹⁸ M. Makau wa Mutua, *Why Redraw the Map of Africa: A Moral and Legal Inquiry*, „Michigan Journal of International Law” 1995, nr 4, s. 1114.

¹⁹ B. Ashcroft, *Introduction*, [w:] *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, red. B. Ashcroft, G. Griffiths H. Tiffin, Routledge, London 1989, s. 1.

²⁰ Zob. R. Poniak, *Czy ktoś nie został (spos)kolonizowany? Czyli o pożytku z szerokich pojęć*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2013, tom XXII, s. 80.

²¹ Zob. E. Domańska, *Badania...*, op. cit., s. 162.

²² Zob. R. Kłosowicz, J. Mormul, *Pojęcie dysfunkcyjności państw – geneza i definicje* [w:] *Państwa dysfunkcyjne i ich destabilizujący wpływ na stosunki międzynarodowe*, red. R. Kłosowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 11.

²³ Zob. J. Herbst, *Power and States in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*, Princeton University Press, Princeton 2000, s. 11–15.

²⁴ Ibidem, s. 254.

²⁵ Zob. A. Dżuryk, *Powstanie i rozwój organizacji terrorystycznych na terytorium państw dysfunkcyjnych na przykładzie Państwa Islamskiego*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 1–2, s. 137.

2. Państwo upadłe, wrażliwe czy sfragmentaryzowane? Próby definicji

M. Hoque i M.U. Ahmed wskazali w 2022 r., że nie istnieje jedna, powszechnie akceptowana definicja państwa „upadłego”²⁶. Autorzy ci, dokonując obfitej prezentacji i analizy literatury przedmiotu, skonstatowali koncyliacyjnie, że upadłymi są państwa, które nie mogą wykonywać funkcji niezbędnych do spełnienia oczekiwań obywateli²⁷. Taki opis nie może być uznany za wystarczający, koncentruje się bowiem na jednym tylko, niedookreślonym, a przez to nieostrym, aspekcie upadku organizmu państwowego. Poczynić zresztą należy w tym miejscu – w ślad za R. Rybkowskim – uwagę, że kategoria „państwa upadłego” jest szeroka i atrybut zagrożenia upadkiem przydawany jest zbyt wielu państwom, co wpisuje się w pewną grę o charakterze ideologicznym²⁸.

Według T. Klina cechę „upadłości” przypisać można tylko takim organizmom państwowym, które państwami były dotychczas, co oznacza, że: ich rządy sprawowały władzę nad mieszkańcami i formalnie określonymi terytoriami; wskutek pewnych okoliczności uległy nieprzemijającej anarchizacji, czyli na znacznym obszarze rząd utracił władzę terytorialną na rzecz innych aktorów wyposażonych w środki przymusu (najczęściej grup zbrojnych) lub władzę państwową zastąpiła anarchia; są pomimo to uznawane przez społeczność międzynarodową i traktowane jako państwa²⁹.

Zbieżną definicję budują J. Putzel i J. Di John z brytyjskiego Centrum Badań nad Państwami w Stanie Kryzysu (*Crisis States Research Centre*). Posługują się oni pojęciem „państwa wrażliwego” (*fragile state*), definiując je jako takie, które doświadczyło przemocy i wojen albo jest zagrożone zapadnięciem się w przemoc, wskutek czego nie może już wykonywać podstawowych funkcji w zakresie bezpieczeństwa i rozwoju oraz efektywnie kontrolować swego terytorium ani zapewnić dłużej warunków do własnego istnienia³⁰.

Za najbardziej miarodajne źródło oceny stopnia dysfunkcyjności państw uznawany jest rejestr prowadzony od 2005 r. przez waszyngtoński Fundusz dla Pokoju (*The Fund for Peace*). Fundusz ten za symptomy upadku państwowości uznaje: utratę fizycznej kontroli nad terytorium lub monopolu na zgodne z prawem użycie siły; zanik legitymacji władzy do podejmowania decyzji dotyczących społeczeństwa, niemożność świadczenia usług publicznych w odpowiednim zakresie³¹. Wydawany przez *Fund for Peace* rejestr do 2013 r. nosił nazwę Indeksu Państw Upadłych (*Failed States Index*). W 2014 r. jego nazwę zmieniono na Indeks

²⁶ Zob. M. Hoque, M.U. Ahmed, *Fragile States in Relation to SDG10: Concept, History, Causes and Measurement* [w:] *Reduced Inequalities, Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*, red. W.L. Filho, A.M. Azul, L. Brandli, A.L. Salvia, P.G. Özuyar, T. Wall, Springer, Cham 2022, s. 12–13.

²⁷ Ibidem, s. 1.

²⁸ Zob. R. Rybkowski, *Komu potrzebne są państwa upadłe?* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 16–20.

²⁹ Zob. T. Klin, *Państwa upadłe* [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska, OTO, Wrocław 2014, s. 107. Podobną definicję konstruuje również P. Maśloch, por. P. Maśloch, *The New Age of Management*, Shineeks, Las Vegas 2023, s. 8.

³⁰ Zob. J. Putzel, J. Di John, *Meeting the Challenges of Crisis States*, Crisis States Research Centre, London 2012, s. 1.

³¹ Zob. *Fragile States Index 2015*, red. J.J. Messner, The Fund for Peace, Washington 2015, s. 7.

Państw Wrażliwych (*Fragile States Index*). To zastąpienie słowa *failed*, upadłe, określeniem *fragile*, wrażliwe, wiążąc się miało z koniecznością odejścia od pejoratywnego sensu określenia „państwo upadłe”, gdyż sceptycy zarzucali indeksowi zbyt ni paternalizm i okcydentalizm³².

Według raportu *Fragile States Index* za 2023 r.³³ za państwa o statusie „upadłego” czy „wrażliwego” uznać można kolejno: Somalię³⁴, Jemen³⁵, Sudan Południowy³⁶, Demokratyczną Republikę Kongo³⁷, Syrię, Afganistan³⁸, Republikę Środkowej Afryki³⁹ i Czad.

Odnośnie do Syrii warto w tym miejscu nadmienić o pewnym dysonansie poglądów, jaki wystąpił w polskim piśmiennictwie. Mianowicie w 2018 r. J. Zdanowski stwierdził, że Syria „nie jest państwem upadłym, ale jej władze nie są traktowane jako jednoznacznie prawowite przez społeczność międzynarodową”⁴⁰. Z kolei w publikacji, również pochodzącej z 2018 r., S. Kocoń wypowiedział się, że Syria „ma aktualnie status państwa upadłego”⁴¹, przy czym podobną opinię wyrazili w 2021 r. K. Smoleń⁴², a w 2022 r. M. Szydzisz⁴³. Sądzę, że pogląd

³² Zob. B. Popławski, *[Afryka] Failed States Index – państwa kruche czy upadłe?*, „Kultura Liberalna” 2014, nr 27, <https://kulturaliberalna.pl/2014/07/09/afryka-panstwa-kruche-czy-upadle-failed-states-index/> [dostęp 10.06.2024].

³³ Zob. *Fragile States Index. Annual Report 2023*, red. E. Bassey, The Fund for Peace, Washington 2024, s. 7.

³⁴ M.H. Ingiriis, *Capital accumulation in the failed state of Somalia. Profiting from the conflict in Mogadishu* [w:] *Africa and the Global System of Capital Accumulation*, red. E.O. Oritsejafar, A.D. Cooper, Routledge, London 2021, s. 161–175; M. Mustapha, *Somalia: Al-Shabaab, counterterrorism and counterinsurgency in a recovering failed state* [w:] *The Routledge Handbook of Counterterrorism and Counterinsurgency in Africa*, red. U.A. Tar, Routledge, London 2021, s. 425–436.

³⁵ E. Kendall w 2019 r. wyraziła pogląd, że Jemen jest upadłym państwem, w obrębie którego działa upadające Państwo Islamskie, zob. E. Kendall, *The Failing Islamic State Within the Failed State of Yemen*, „Perspectives on Terrorism” 2019, nr 1, s. 78–87; por. Y. Yıldırım, R. Üzümcü, *The Crisis in Yemen: Converging and Diverging Interests*, „Israel Journal of Foreign Affairs” 2021, nr 2, s. 257–271; K. Czornik, *Arabia Saudyjska wobec konfliktu jemeńskiego w drugiej dekadzie XXI wieku* [w:] *The World of Islam. Politics and Society / Świat islamu. Polityka i społeczeństwo. Vol. 1 Politics / T. 1 Polityka*, red. I. Kończak, M. Lewicka, A.S. Nalborczyk, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, s. 127–158.

³⁶ Zob. S. Dorywalski, O. Veretilnyk, *Dekada niepodległości Sudanu Południowego. Od weak state do collapsed state*, „Studia Politologiczne” 2021, nr 59, s. 320–333.

³⁷ Zob. M. Kongolo, A.M. Zamberia, *State Fragility and Capacity Building in Sub-Saharan Africa: The Case of the Democratic Republic of Congo* [w:] *State Fragility and State Building in Africa. Cases from Eastern and Southern Africa*, red. D. Olowu, P. Chanie, Springer International Publishing, Amsterdam 2016, s. 183–207.

³⁸ Zob. G. Beaud, R.E. Dagorn, *Afghanistan Since 2001: US Geostrategic Ambitions, a Failed State, and the Return of the Taliban* [w:] *The Post-American Middle East: How the World Changed Where the War on Terror Failed*, Springer International Publishing, Cham 2023, s. 23–59.

³⁹ Zob. A. Dirou, *Security and International Relations in Central Africa. A Practitioner’s Perspective*, Palgrave Macmillan, Cham 2022; A. Duursma, *State Weakness, a Fragmented Patronage-Based System, and Protracted Local Conflict in the Central African Republic*, „African Affairs” 2022, nr 483, s. 251–274.

⁴⁰ J. Zdanowski, *Rekonstrukcja Iraku i Syrii jako obszarów pokonfliktowych (2003–2018)*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2018, nr 3, s. 41.

⁴¹ S. Kocoń, „Państwo Islamskie” jako nowa forma terroryzmu międzynarodowego, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2018, nr 31, s. 105.

⁴² Zob. K. Smoleń, *Reakcja Unii Europejskiej na kryzys humanitarny w Syrii*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2021, nr 15, s. 94.

⁴³ Zob. M. Szydzisz, *Wpływ tzw. Arabskiej Wiosny na bezpieczeństwo Izraela – wymiar regionalny*, „Wschodnioznawstwo” 2022, nr 16, s. 90.

J. Zdanowskiego był – w dacie jego sformułowania – odosobniony, w cytowanej publikacji autor ten nie uzasadnia go zresztą. Status Syrii jako państwa „upadłego we wszystkich wymiarach”, „niewypełniającego swoich funkcji politycznych, bezpieczeństwa i gospodarczych”⁴⁴ był w piśmiennictwie międzynarodowym w latach 2016–2021 wyrażany wręcz jednogłośnie⁴⁵. Niemniej jednak dynamika rozwoju zdarzeń w tym państwie jest na tyle duża, że już w lutym 2024 r. wskazywano, że około 70% jego terytorium znajduje się powrotnie pod kontrolą administracji prezydenta Baszara al Asada⁴⁶. Niewątpliwie więc oczekiwać można, że klasyfikacja Syrii w kolejnym *Fragile States Index* za 2024 r. ulegnie zmianie.

Zbliżoną do państw upadłych kategorię stanowią państwa sfragmentaryzowane, w przypadku których występuje stosunkowo wysoka efektywność władzy na znacznym obszarze przy braku kontroli nad częścią terytorium⁴⁷. Takie zjawisko fragmentaryzacji występuje w wielowyznaniowym Libanie, w którym panuje „system demokracji konsocjonalnej oparty na kryterium konfesjonalnym”⁴⁸. Określane jako „państwo bez państwa”⁴⁹ czy „największy niepaństwowy aktor na świecie”⁵⁰ ugrupowanie Hezbollah kontroluje prawie połowę terytorium Libanu⁵¹, będąc jednocześnie członkiem koalicji rządowej⁵². Hezbollah, którego rola, jaką odegrał w ostatnich latach, „przysłoniła niebezpieczeństwa kreowane przez regularne armie państw ościennych”⁵³, jest uznawany za organizację terrorystyczną przez USA, Wielką Brytanię, Izrael, Kanadę i Ligę Państw Arabskich. Natomiast Unia Europejska, Australia i Nowa Zelandia uważają za takąą jedynie jego wojskowy komponent – Ruch Oporu

⁴⁴ E. Koolae, Y. Zarrinnarges, Z. Akbari, *Causes of the failure of the state in Syria (2010–2019)*, „Geopolitics Quarterly” 2021, nr 4, s. 290, 305.

⁴⁵ Zob. J. Grzybowski, *Re-enacting the international order, or: Why the Syrian state did not disappear*, „Review of International Studies” 2021, nr 5, s. 672–691; A. H. Cordesman, *The Greater Middle East: From the “Arab Spring” to the “Axis of Failed States”*, „Center for Strategic & International Studies Working Draft” 2020, nr 8, s. 2–43; *Syria is already a failed state. Will the Caesar sanctions make it more ‘fierce’?* „Center for Operational Analysis and Research Syria Update” 2020, nr 24, s. 2–6; F. Betz, *Political Theory of Societal Association: Case of the Failed State of Syria, Part 1*, „Open Journal of Social Sciences” 2019, nr 7, s. 271–296; idem, *Political Theory of Societal Association: Case of the Failed State of Syria, Part 2*, „Open Journal of Social Sciences” 2019, nr 8, s. 504–529; M. Lynch, *Failed States and Ungoverned Spaces*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2016, nr 668, s. 24–35.

⁴⁶ Zob. Center for Preventive Action, *Conflict in Syria*, 13.02.2024, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-syria> [dostęp: 8.07.2024].

⁴⁷ Zob. T. Klin, *Państwa...*, op. cit., s. 107.

⁴⁸ Zob. M. Pękala, *Procesy społeczno-polityczne w Libanie. Kontekst historyczny i obraz współczesny*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Katarzyny Sobolewskiej-Myślik, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2016, s. 6, <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/1218/Maciej%20P%k%a%20Procesy%20spo%l%e%20czno-polityczne%20w%20Libanie.%20Kontekst%20historyczny%20i%20obraz%20wsp%l%e%20czesny.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 1.06.2024].

⁴⁹ M. Javed, *Hezbollah a State within a State: An Overview*, „International Journal of Research Publication and Reviews” 2022, nr 1, s. 170.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Zob. P. Lotarski, *Rozwój komponentu militarnego Hezbollah w XXI wieku w kontekście konfliktu libańsko-izraelskiego*, „Przegląd Geopolityczny” 2021, nr 36, s. 81.

⁵² Zob. R. Ożarowski, *Liban jako państwo upadłe na Bliskim Wschodzie* [w:] *Problem...*, red. R. Kłósowicz, A. Mania, op. cit., s. 138.

⁵³ Zob. P. Pokrzywiński, *Izraelskie ustawodawstwo antyterrorystyczne wobec zagrożeń XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2021, nr 24, s. 94.

Islamskiego⁵⁴. Jednocześnie to akurat „państwo bez państwa” świadczy na rzecz swoich „obywateli” darmowe usługi zdrowotne i socjalne na poziomie niejednokrotnie wyższym, niż libański rząd⁵⁵, a jego siły zbrojne koegzystują i nieformalnie współpracują z regularną armią libańską przy zwalczaniu przenikających z terytorium Syrii sunnickich dżihadystów⁵⁶.

3. Utrata monopolu władzy

Najważniejszym elementem powodującym upadek państwowości jest zawsze utrata monopolu władzy⁵⁷. Zachodzi ona współcześnie w warunkach bifurkacji systemu międzynarodowego, gdzie obok systemu państw funkcjonuje system podmiotów niepaństwowych, w tym transgranicznych, których siła oddziaływania w wielu przypadkach jest porównywalna z siłą państw, a nie uznających jednocześnie międzynarodowego systemu prawnego⁵⁸. Takim akto-rem pozapaństwowym w warunkach państw islamskich są fundamentalistyczne ugrupowania terrorystyczne⁵⁹. Rzucają one wyzwanie istniejącemu porządkowi politycznemu, negując wpływy i rolę Zachodu, rozumiane jako punkt odniesienia cywilizacyjnego, oraz istniejące reżimy i granice⁶⁰. Postulują alternatywną koncepcję organizacji społeczno-politycznej, w szczególności oparcie państwa na konserwatywnie definiowanych wartościach islamu jako fundamencie prawnym, ideowym i głównym komponentem tożsamości. Jednocześnie ugrupowania te akceptują przemoc, również w formie terrorystycznej, jako sposób realizowania celów strategicznych⁶¹. W Syrii czy Iraku władze „oficjalne” panowały w pewnym momencie jedynie nad około jedną trzecią nominalnej powierzchni kraju⁶². Stan ten jest efektem

⁵⁴ Zob. P. Lotarski, *Rozwój...*, op. cit., s. 81.

⁵⁵ Zob. T. Flanigan Shawn, *Nonprofit Service Provision by Insurgent Organizations: The Cases of Hizballah and the Tamil Tigers*, „Journal Studies in Conflict and Terrorism” 2008, nr 6, s. 499–519.

⁵⁶ Zob. D. Derksen, *Options for Reintegrating Taliban Fighters in an Afghan Peace Process*, „United States Institute of Peace Special Report” 2019, nr 444, s. 8.

⁵⁷ Zob. K. Wardin, *Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 4, s. 38.

⁵⁸ Zob. J. Stańczyk, *Zarządzanie złożonymi zagrożeniami geopolitycznymi we współczesnym świecie*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2022, nr 7, s. 8.

⁵⁹ Zob. K. Kausch, *State and Non-State Alliances in the Middle East*, „The International Spectator. Italian Journal of International Affairs” 2017, nr 3, s. 36–37.

⁶⁰ Zob. J. A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, *Introduction. Changing yet persistent: Revolutions and revolutionary events [w:] Handbook of revolutions in the 21st century: The new waves of revolutions, and the causes and effects of disruptive political change*, red. J. A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, Springer, Cham 2022, s. 2–5.

⁶¹ Zob. W. Lizak, *Bliski Wschód: za wcześnie na nowy początek*, „Rocznik Strategiczny” 2021/22, tom 27, s. 375.

⁶² Zob. M. Levitt, *The Role of the Islamic State in the Assad Regime’s Strategy for Regime Survival: How and Why the Assad Regime Supported the Islamic State [w:] The Fight Against Terrorism: Achievements and Challenges*, red. C. Höhn, I. Saavedra, A. Weyembergh, Bruylant, Luxembourg 2021, s. 731; M. Vugteveen, J. Farrell-Molloy, *Turkish Military Offensive in Syria: Consequences for Counter-Terrorism Operations*, „International Centre for Counter-Terrorism Publications”, 28 czerwca 2022 r., <https://icct.nl/publication/turkish-military-offensive-in-syria-consequences-for-counter-terrorism-operations/> [dostęp: 1.06.2024].

wieloletnich konfliktów zbrojnych, politycznej dezintegracji państwa (Autonomia Kurdyjska w Iraku, Półwysep Synaj) i braku kontroli nad obszarami granicznymi, czy to z uwagi na uwarunkowania geograficzne i kulturowe, czy słabość aparatu administracyjnego⁶³.

4. Terrorystyczne „czarne dziury”

Szczególnym problemem są obszary tzw. terrorystycznych czarnych dziur (*terrorist black holes*). Stanowią one – jak to określił R. Korteweg – sanktuaria terrorystów, a zarazem dowód słabości rządów⁶⁴. W obrębie takich czarnych dziur oficjalne *imperium* zanikło faktycznie. Jego substytutem stały się struktury niesformalizowane czy reaktywowane plemienne społeczeństwo tradycyjne. Terytoria takie pozostają poza skuteczną kontrolą legalnego rządu, a organizacja terrorystyczna buduje alternatywne mechanizmy władzy. Jednocześnie obszary te stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, ich istnienie umożliwia bowiem „eksport zagrożeń” (narkotyków, broni, sprawców zamachów) do odległych lokalizacji. Jednocześnie stanowią mogą źródło przepływów finansowych dla wspomagania terroryzmu⁶⁵. B. Stanisławski podkreśla, że na obszarach tych nie występuje już jednak próżnia władzy (*power vacuum*), posiadają one rządy, lecz nielegalne i niedemokratyczne⁶⁶. Terytoria takie stanowią jednocześnie – z uwagi na ich specyfikę – duże wyzwanie dla służb wywiadowczych z powodu problemów z pozyskiwaniem osobowych źródeł informacji⁶⁷. Taka „czarna dziura” stanowi jednocześnie pole konfliktu politycznego, w praktyce jednak siły nią zarządzające, przynajmniej w początkowym stadium, nie są w stanie ukonstytuować „pełnowymiarowych” struktur państwowych⁶⁸. Egzemplifikacją może być tu tzw. sunnicki trójkąt w Iraku⁶⁹, w obrębie którego działało 54 000 bojowników⁷⁰, czy ogromne obszary Syrii kontrolowane przez liczne ugrupowania terrorystyczne⁷¹.

⁶³ Zob. K. Strachota, *Bliski Wschód w cieniu Państwa Islamskiego*, „Punkty Widzenia” 2015, nr 7, s. 20–21.

⁶⁴ Zob. R. Korteweg, *Black Holes: On Terrorist Sanctuaries and Governmental Weakness*, „Civil Wars” 2008, nr 1, s. 60–71.

⁶⁵ Zob. C.A. Kozera, *Black Holes of Insecurity – The North of Mali* [w:] *The Dynamics of Conflicts in Africa in The Early 21st Century*, red. J. Besenyő V. Marsai, Dialog Campus, Budapest 2018, s. 47.

⁶⁶ Zob. B. Stanisławski, *Mapping Global Insecurity: The Black Spots Approach* [w:] *Current Challenges to Peacebuilding Efforts and Development Assistance*, red. K. Pędziwiatr, P. Kugiel, A. Dańda, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków 2011, s. 89.

⁶⁷ Ibidem, s. 92.

⁶⁸ Zob. K. Strachota, *Bliski...*, op. cit., s. 21.

⁶⁹ Zob. B.G. Williams, *The Failure of Al Qaeda Basing Projects: From Soviet Afghanistan to the Sunni Triangle* [w:] *Denial of Sanctuary: Understanding Terrorist Safe Havens*, red. M.A. Innes, Praeger Security International, Westport–London, s. 49–66.

⁷⁰ Zob. M. Karczewski, *Od ‘Surge’ do Państwa Islamskiego. Przyczyny i uwarunkowania destabilizacji Iraku po 2011 roku*, „Przegląd Strategiczny” 2015, nr 8, s. 198–199.

⁷¹ Zob. V.M. Akhmedov, *The Syrian Revolution* [w:] *Handbook...*, red. J.A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, op. cit., s. 707–723; A. Vohra, *Rebel-Held Syria Is the New Capital of Global Terrorism*, „Foreign Policy”, 15 luty 2022 r., <https://foreignpolicy.com/2022/02/15/syria-idlib-qaeda-isis-biden-assad-terrorism/> [dostęp: 31.05.2024].

5. Radykalna ideologia jako warunek przejęcia władzy przez organizację terrorystyczną na obszarach państwa dysfunkcyjnego

Wskutek implozji państwa i erozji jego struktur nowe siły polityczne rozpoczynają częstoć prowadzenie własnej aktywności międzynarodowej, również na poziomie ponadregionalnym. Zasilane w zagranicznych ochotników, pieniądze oraz broń, prowadzą oficjalne biura zagraniczne i same są adresatem polityki zewnętrznej ze strony innych państw⁷². Najbardziej chyba dobitnym przykładem mogą być tutaj iraccy Kurdowie. Rząd Regionalny Kurdystanu posiada w trzynastu państwach, w tym w Polsce, przedstawicielstwa zagraniczne oraz osobną misję przy Unii Europejskiej⁷³.

Na przełomie XX i XXI w. nastąpił wzrost liczby konfliktów o charakterze wewnętrznym na podłożu religijnym i etnicznym⁷⁴, które doprowadziły do osłabienia struktur władzy w szeregu państw. Znakomitą egzemplifikacją regionu szczególnie dotkniętego tym zjawiskiem jest subsaharyjski Sahel, obejmujący Senegal, Mauretanię, Mali, Burkinę Faso, Niger, Nigerię, Czad i Sudan, uznany za szczególnie zagrożony terroryzmem⁷⁵. Państwa Sahelu określane są mianem sztucznych (*artificial states*), czyli takich, których granice polityczne nie są tożsame z etnicznymi czy religijnymi⁷⁶. Wiąże się to z występowaniem zjawiska politycznej relewantności tych grup etnicznych, które zdolne są do wywierania wpływu na politykę państwa i symetrycznej z nią politycznej irrelewantności grup wykluczonych na poziomie państwowym z kształtowania agendy politycznej⁷⁷.

Tego typu erozja państwa generuje korzystne warunki dla powstawania i organizacji niezależnych od struktur państwowych, w tym organizacji terrorystycznych⁷⁸. B. L.

⁷² Zob. K. Strachota, *Bliski...*, op. cit., s. 21–22.

⁷³ Zob. *Zagraniczne Placówki*, Rząd Regionalny Kurdystanu. Przedstawicielstwo w Polsce, <http://poland.gov.krd/government/foreign-offices/?lang=pl> [dostęp: 8.06.2024]. Zagraniczne przedstawicielstwa Rządu Regionalnego Kurdystanu (KRG) pełnią specyficzną rolę w kontekście Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z dnia 24 kwietnia 1963 r. Nawiązanie stosunków konsularnych zgodnie z tą konwencją może nastąpić jedynie między dwoma państwami. W związku z tym kurdyjskim placówkom i ich kierownikom nie przysługują zdefiniowane w konwencji przywileje ani immunitety. Jednocześnie przedstawicielstwa te realizują *de facto* funkcje konsularne, zob. Z. Raoof, *Specyfika działalności zagranicznych przedstawicielstw Rządu Regionalnego Kurdystanu* [w:] *Wybrane zagadnienia współczesnego prawa konsularnego (z perspektywy prawa i praktyki międzynarodowej oraz polskiej)*, red. P. Czubik, W. Burek, Instytut Multimedialny, Kraków 2014, s. 146.

⁷⁴ Zob. J. A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, *Conclusion. How Many Revolutions Will We See in the Twenty-First Century?* [w:] *Handbook...*, red. J. A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, op. cit., s. 1037–1061.

⁷⁵ Zob. Л. М. Исаев, А. В. Коротаев, Д. А. Бобарыкина, *Глобальная террористическая угроза в Сахеле и истоки терроризма в Буркина-Фасо*, „Вестник Российского Университета Дружбы Народов. Международные Отношения” 2022, nr 2, s. 411–421; L. Cline, *Counterterrorism Strategy in the Sahel*, „Journal Studies in Conflict & Terrorism” 2007, nr 10, s. 889–899.

⁷⁶ Zob. M. Kania, *Trudny region: Sahel w cieniu terroryzmu i konfliktów etnicznych*, „Analiza Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego UJ” 2019, nr 7, s. 2–3.

⁷⁷ C. Raleigh, *Political Marginalization, Climate Change, and Conflict in African Sahel States*, „International Studies Review” 2010, nr 1, s. 70.

⁷⁸ Zob. R. Kuźniar, *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1, s. 25–26.

Coggins na podstawie badania 153 państw, przeprowadzonego odnośnie do lat 1999–2008, wyraziła przekonanie, że nawet w tych ze słabnących państw, które nie mają do terroryzmu „naturalnych predylekcji” (rozumianych jako uwarunkowania wyznaniowe i etniczne), niebezpieczeństwo jego wystąpienia jest bardzo wysokie, jeśli tylko znajdą się one w stanie wojny lub doświadczą upadku politycznego. Państwa takie są narażone tak na doświadczanie terroryzmu, jak i mogą się stać jego potencjalnym eksporterem⁷⁹. M. Balcerzak wskazuje, że jednym z pierwszych symptomów degradacji państwa, mogącym prowadzić do jego upadku, może być wystąpienie praktyk korupcyjnych, wpływających destrukcyjnie na współpracę międzynarodową⁸⁰. Operowanie organizacji terrorystycznej na obszarach pozbawionych prawidłowego funkcjonowania struktur państwa jest znacznie ułatwione, gdyż brak nadzoru nad terytorium sprzyja rozwojowi nielegalnych form działalności (handel bronią, obrót substancjami odurzającymi)⁸¹. Umiejscowienie chociażby części struktur w państwach w stanie rozkładu umożliwi grupom terrorystycznym tworzenie centrów dowodzenia, punktów rekrutacyjnych i szkoleniowych, jak również eksploataowanie zasobów naturalnych⁸².

Rzecz jasna – jak trafnie wywodzi U. Schneckener – fenomen terroryzmu nie jest ograniczony wyłącznie do państw upadłych. Faktem notoryjnym jest przecież funkcjonowanie grup terrorystycznych, takich jak IRA, ETA, RAF czy Czerwone Brygady, już od lat 70. XX w. w rozwiniętych państwach Zachodu⁸³, a ataki na USA z 11 września 2001 r. koordynowała komórka Al Kaidy w Hamburgu⁸⁴. Jednakże wyłącznie na obszarze państw upadłych zachodzi wyjątkowa koniunkcja czynników sprzyjających trwałemu „osiedlaniu się” organizacji terrorystycznych. Czynniki te to według U. Schneckenera: brak monopolu państwa na stosowanie przymusu; brak kontroli granic zewnętrznych; powszechny dostęp ludności do broni palnej; upadek szkolnictwa publicznego i systemu ochrony zdrowia wraz z zastąpieniem ich przez szkoły religijne i wyznaniowe organizacje charytatywne; brak elastycznego systemu dystrybucji dóbr; rozwój sektora nieformalnego w gospodarce; rozkwit przestępczości zorganizowanej; wysoki stopień korupcji i klientyzmu na wszystkich szczeblach władzy; niedemokratyczny system rządów⁸⁵. Finalnie cytowany autor podkreśla zasadniczy czynnik – jest nim dobrze zorganizowana islamska opozycja wobec legalnej władzy, na ogół nie zintegrowana z systemem politycznym i postrzegająca siebie jako ofiarę represji państwowych i prześladowań ideologicznych⁸⁶.

---

⁷⁹ Zob. B. L. Coggins, *Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)*, „Journal of Conflict Resolution” 2015, nr 3, s. 455–483.

⁸⁰ M. Balcerzak, *Korupcja jako zagrożenie dla społeczności międzynarodowej i praw człowieka* [w:] *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010, s. 547.

⁸¹ Zob. M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2007, s. 54–61.

⁸² Zob. Z. Ciekankowski, *Działania asymetryczne jako źródło zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2009, nr 3, s. 49.

⁸³ Zob. R. Bobkier, *Terroryzm w piśmiennictwie lat 70. XX w. Czy dawna oś sporu zachowała aktualność?*, „Zeszyty Naukowe Collegium Witelona” 2023, nr 1, s. 27–50.

⁸⁴ Zob. U. Schneckener, *How transnational terrorists profit from fragile states*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Research Paper” 2004, nr 18, s. 7.

⁸⁵ Ibidem, s. 32.

⁸⁶ Ibidem, s. 32–33.

Ten wywód pozwala na konkluzję, że istotnym czynnikiem ułatwiającym organizacji terrorystycznej przejście władzy na terytorium państwa dotkniętego słabością lub uzyskanie na jego obszarze „bezpiecznej przystani” jest radykalna ideologia tej organizacji.

6. Cechy ideologii rewolucyjnej

A. Heywood w 2007 r. wskazał, że wszystkie ideologie rewolucyjne posiadają trzy wspólne składniki: oferują negatywną ocenę istniejącego porządku; propagują wzorzec pożądaną przyszłości (wizję „lepszego” społeczeństwa); wyjaśniają, w jaki sposób można i należy dokonać zmiany politycznej ze stanu negatywnego na wzorzec pozytywny. Heywood określa te składniki jako „model ABC”, to jest *A-count* (ocena), *B-etter* (lepszy), *C-hange* (zmiana, z A do B)⁸⁷. Z kolei A. W. Kruglanski, J. J. Bélanger oraz R. Gunaratna w wydanej w 2019 r. książce określili, że taka rewolucyjna ideologia radykalna posiada inne trzy ingrediencje, określone przez nich jako „3N”: *Needs* (potrzeby), *Narratives* (sposób przedstawienia potrzeb) oraz *Networks* (budowę organizacji o charakterze sieciowym)⁸⁸. W obu modelach odnaleźć można pewne podobieństwa, jako że ocena bieżącej sytuacji (*account*) z modelu Heywooda odpowiada zdefiniowaniu potrzeb (*Needs*) z teorii Kruglanskiego i in. Podobnie jest ze sposobem przedstawiania (*Narratives*) lepszego stanu rzeczy (*Better*). Pewna odmienność zachodzi przy ostatnim elemencie, gdzie pierwsza teoria mówi o zmianie *in abstracto*, zaś druga skupia się jedynie na drodze do tej zmiany, jaką miałyby być stworzenie odpowiedniego wehikułu (organizacji sieciowej).

7. Antywesternizm jako kluczowy filar ideologiczny islamskich organizacji terrorystycznych

W zakresie ideologii wskazać należy w ślad za D. Kosárovą, że ta wyznawana przez terrorystyczne grupy dżihadystyczne, jak Al-Kaida czy Państwo Islamskie, składa się z filarów, którymi są w szczególności wrogość wobec świeckich rządów i chęć wprowadzenia w życie prawa islamskiego w celu przywrócenia kalifatu oraz antywesternizm i militarizm⁸⁹. Obecność radykalnych ideologii islamistycznych, promujących bardziej rygorystyczną interpretację zasad religijnych i popieranie politycznych aspektów religii (salafizm i wahhabizm), stanowią bazę ideologiczną dla większości z tych współczesnych grup terrorystycznych, które legitymizują swoje działania poprzez wypaczoną interpretację Koranu⁹⁰. Infiltracja obcej grupy dżihadystycznej na określonym obszarze jest łatwiejsza, jeśli istnieją już radykalizowane społeczności lub nawet grupy terrorystyczne o podobnej ideologii. Powstanie rodzimych grup terrorystycznych jest uwarunkowane wcześniejszą islamistyczną

⁸⁷ Zob. A. Heywood, *Political ideologies: an introduction*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2007, s. 11–12; podobnie M. Sedgwick, *Inspiration...*, op. cit., s. 100.

⁸⁸ Zob. A. W. Kruglanski, J. J. Bélanger, R. Gunaratna, *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives, and Networks*, Oxford University Press, New York 2019.

⁸⁹ Zob. D. Kosárová, *Safe Havens for Global Jihadi Movements*, „EJTS European Journal of Transformation Studies” 2020, nr 2, s. 29–30.

⁹⁰ Zob. C. Hellmich, *Creating the Ideology of Al Qaeda: From Hypocrites to Salafi-Jihadists*, „Journal Studies in Conflict & Terrorism” 2008, nr 2, s. 111–124.

radycalizacją części społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży⁹¹, rozumianą jako samoidentyfikacja z radykalną ideologią islamską, promującą ultrakonserwatywizm i polityczny islam (popierający religijne rozwiązania problemów politycznych)⁹².

Antywesternizm, kolejny według D. Kosárovej filar ideologiczny islamskiej organizacji terrorystycznej, składa się z silnej wrogości wobec Zachodu, przy czym jego wyraz stanowią również działania skierowane przeciwko Żydom i Izraelowi⁹³. Ideologia dżihadu „zakłada manichejską walkę między islamem a światem niemuzułmańskim, w której potężne i agresywne siły niewiernych są zdeterminowane, by osłabić i ostatecznie zniszczyć islam”⁹⁴. Organizacje terrorystyczne wyznające ideologię dżihadystyczną odnoszą się do skoków z epoki kolonialnej, w której świat chrześcijańskiego Zachodu dominował na niwie politycznej, gospodarczej i technologicznej. W związku z tym traktują „nowoczesność” jako narzuconą z zewnątrz ideologię obcej kultury⁹⁵, odrzucając ją w zupełności, w szczególności w zakresie systemu wartości, struktury społecznej i organizacji politycznej⁹⁶. Jednak, paradoksalnie, ten antywesternizm nie oznacza całkowitego odrzucenia współczesności, lecz dopuszcza, rzecz jasna bez sięgania do idei towarzyszących globalizacji, wykorzystanie zewnętrznej warstwy ponowoczesnej rzeczywistości i czerpanie z postępu, rozwoju techniki i narzędzi komunikowania się. W tym obszarze antywesternizm islamskich fundamentalistów przyzwala na dopasowanie się, ponieważ nie wymaga ono zmian tożsamości religijnej ani ustępstw na tym polu⁹⁷. Pojawienie się antywesternizmu stanowi ważny element w przyjmowaniu ideologii dżihadu, a gdyby antywesternizm był nieobecny w programie danego ugrupowania terrorystycznego, jego wrogowie byłiby inni niż wrogowie Al-Kaidy czy Państwa Islamskiego. W takim przypadku współpraca między grupami byłaby trudniejsza i ograniczona⁹⁸.

⁹¹ Zob. G. Fahmi, A. Nouran, *From Radicalisation to Violence: the Factors Shaping Egyptian Radical Youths' Decisions whether to Take up Arms*, „Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper” 2022, nr RSC 49.

⁹² Zob. D. Kosárová, *Safe...*, op. cit., s. 30–34; por. L. J. Boatsman Welty, *Preventing and Countering Salafist Radicalisation in Bosnia and Herzegovina*, The University of Sydney, Sydney 2022; N. Karimov, *Religious Policy and 'Unholy Ideologies': The Root Causes of Islamic Radicalisation in Kazakhstan* [w:] *Muslims of Post-Communist Eurasia*, red. G. M. Yemelianova, E. Račius, Routledge, London 2022, s. 39–56.

⁹³ Zob. A. M. Solarz, *Antysemityzm jako instrument polityki zagranicznej Izraela*, „Stosunki Międzynarodowe” 2014, nr 1, s. 151–152; por. K. Azadovskii, B. Egorov, *From Anti-Westernism to Anti-Semitism: Stalin and the Impact of the 'Anti-Cosmopolitan' Campaigns on Soviet Culture*, „Journal of Cold War Studies” 2002, nr 1, s. 66–80.

⁹⁴ J. Mitchell, *The contradictory effects of ideology on Jihadist war-fighting: the Bosnia precedent*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2008, nr 9, s. 814.

⁹⁵ Zob. J. Danecki, *Antywesternizm muzułmańskich fundamentalistów* [w:] *Wartości Wschodu i Zachodu. Spotkania cywilizacji*, red. J. Danecki, A. Flis, Universitas, Kraków 2005, s. 47–49.

⁹⁶ Zob. B. R. Barber, *Dżihad kontra McŚwiat*, Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2004, s. 343–374.

⁹⁷ Zob. K. Jędrzejczyk-Kuliniak, *Da'wa – obowiązek religijny czy narzędzie w rękach fundamentalistów? Misyjne radykalne ugrupowania muzułmańskie* [w:] *Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, red. M. Humeniuk, I. Paszenda, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 83.

⁹⁸ Zob. D. Kosárová, *Safe...*, op. cit., s. 34.

Zaznaczenia wymaga jednak fakt, że wzmiankowanego antywesternizmu nie można przypisać wyłącznie ideologii islamskiego terroryzmu. Jest on cechą polityki wielu niezachodnich społeczeństw, takich jak Rosja, Chiny, Kuba, Wenezuela, nie tylko arabskich czy w ogólności islamskich. Ta niejednokrotnie irracjonalna, ekstremistyczna i fundamentalistyczna reakcja na kulturową hegemonię Zachodu uznawana jest za oczywistą konsekwencję polityczno-ekonomicznych interakcji między społeczeństwami niezachodnimi a mocarstwami zachodnimi⁹⁹. Niektórzy niemieccy autorzy przypisują genezę tego zjawiska reakcji bliskowschodnich społeczeństw na przedmiotową politykę rządu III Rzeszy wobec regionu¹⁰⁰, jednak występował on już wcześniej na Dalekim Wschodzie, w polityce Chin i Japonii, jako „jedyny ich wspólny czynnik”¹⁰¹. Zmianą jest tu Iran, ponieważ antywesternizm odegrał w nim, jak wskazuje O. Göksel, „kluczową rolę w tworzeniu nowoczesnego państwa”¹⁰². Jednak za największe zaskoczenie uznać można aspirującego do członkostwa w Unii Europejskiej członka NATO – Turcję. W polityce zagranicznej tego państwa odnotowano w drugiej i trzeciej dekadzie XXI w. pod rządami prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan’a neosmańską retorykę i – niejednokrotnie wręcz skrajny – antyzachodni dyskurs, co skutkowało pogorszeniem relacji z Zachodem¹⁰³. Szczególny przypadek antywesternizmu cechuje postawę muzułmanów rosyjskich, którą G. Hahn określił jako *anti-infidelism*¹⁰⁴. Ideologia ta obejmuje, oficjalnie głoszone zresztą przez państwo rosyjskie, antyamerykanizm i wrogość wobec Zachodu¹⁰⁵, połączone z antysemityzmem, podsycane islamistyczną propagandą¹⁰⁶.

⁹⁹ Zob. O. Göksel, *Defying the System: The Origins of Anti-Westernism in the Non-Western World and the Case of Iran*, „Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi” 2019, nr 6, s. 13–14.

¹⁰⁰ Zob. W. G. Schwanitz, *Germany and the Middle East, 1871–1945*, Wiener, Princeton 2004, s. 17.

¹⁰¹ Q. Wright, L. D. White, *Chinese Customs Conference Suspends*, „Current History (1916–1940)” 1926, nr 6, s. 987; zob. J. C. Griggs, *Canton’s Contribution to the Chinese Revolution*, „Current History (1916–1940)” 1926, nr 6, s. 872.

¹⁰² Zob. O. Göksel, *Defying...*, op. cit., s. 13.

¹⁰³ Zob. Ü. N. Hazır, *Anti-Westernism in Turkey’s Neo-Ottomanist Foreign Policy under Erdoğan*, „Russia in Global Affairs” 2022, nr 2, s. 164–166; por. G. Dalay, *Deciphering Turkey’s geopolitical balancing and Anti-Westernism in its relations with Russia*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Schriftenreihe. Comment” 2022, nr 35; A. Emrullah, *The anti-globalist resonances in the recent Turkish foreign policy*, „Journal of Globalization Studies” 2022, nr 1, s. 37–46; A. Sinem, *Perceptions in Turkey about the war in Ukraine: Implications for the future of EU-Turkey relations*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Schriftenreihe. Comment” 2022, nr 25; O. Göksel, *Foreign policy making in the age of populism: The uses of anti-Westernism in Turkish politics*, „New Middle Eastern Studies” 2019, nr 1, s. 12–35.

¹⁰⁴ G. Hahn, *Anti-Americanism, anti-westernism, and anti-semitism among Russia’s Muslims*, „Demokratizatsiya” 2008, nr 1, s. 50.

¹⁰⁵ Zob. M. Kragh, E. Andermo, L. Makashova, *Conspiracy theories in Russian security thinking*, „Journal of Strategic Studies” 2022, nr 3, s. 334–368; A. Tyushka, *Weaponizing narrative: Russia contesting Europe’s liberal identity, power and hegemony*, „Journal of Contemporary European Studies” 2022, nr 1, s. 115–135; P. Amarasinghe, *The depiction of “Orthodoxy” in Post-Soviet Space: How Vladimir Putin uses the Church in his anti-Western campaign?*, „Open Political Science” 2021, nr 1, s. 74–82. Co znamienne, w ramach tego rosyjskiego antywesternizmu to Ukraina określana jest, *contra facti*, jako „marionetka Zachodu, państwo upadłe”; J. Getka, J. Darczewska, *Faszycacja antyfaszyzmu. Kulturowe kody wojny Rosji*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023, s. 7.

¹⁰⁶ Zob. G. Hahn, *Anti-Americanism...*, op. cit., s. 52.

8. Bezpieczna przystań

Jednocześnie, niejako domykając wątek aspektu radykalnej ideologii jako swoistego *conditionis sine qua non* przejścia przez organizację terrorystyczną władzy na terytorium państwa dotkniętego słabością lub uzyskania na jego obszarze „bezpiecznej przystani”, nie sposób pominąć również wewnętrznych uwarunkowań ideologicznych i politycznych tego państwa. Przejmująca władzę czy kontrolę na pewnym jego obszarze grupa terrorystyczna musi cieszyć się przynajmniej wsparciem lub akceptacją ze strony części społeczeństwa lub innych radykalnych grup na danym obszarze. Takie wsparcie i akceptacja powinny pochodzić również od tych, którzy są u władzy, zwłaszcza na szczeblu lokalnym, gdy władza centralna jest słaba, a podzielone terytorium jest rządzone przez lokalnych przywódców¹⁰⁷. Ten warunek został niedoceniony w latach 90. XX wieku przez Al-Kaidę, gdy próbowała zmienić Somalię w swoją bezpieczną przystań, zaniechując przy tym zbudowania sobie poparcia ze strony watażków. Po tym niepowodzeniu Al-Kaida zadomowiła się w 1996 r. na terytorium Afganistanu, którego rząd był niezdolny do kontrolowania całego terytorium, a niepaństwowy aktor – talibowie – wyraził zgodę na tę relokację z uwagi na osobiste powiązanie Osamy bin Ladena z Muhammadem Omarem, przywódcą talibów. Obaj uczestniczyli w „afgańskim dżihadzie” przeciwko Związkowi Radzieckiemu¹⁰⁸. Istotnym czynnikiem była tu ideologiczna bliskość obu ruchów, promujących ścisłą interpretację prawa islamskiego, ultrakonserwatyzm, purytanizm, moralny renesans społeczeństwa, oczyszczenie islamu z obcych – zwłaszcza zachodnich – wpływów celem walki z „uległością i niewolnictwem niszczącymi wiarę i religię”¹⁰⁹. Kolejnym czynnikiem ułatwiającym terrorystom utworzenie bezpiecznej przystani jest skorumpowanie elit państwa docelowego. Poza wspomnianym wyżej „strategicznym partnerstwem” między Al-Kaidą a talibami, z tego sojuszu wynikały również znaczące korzyści finansowe dla tych ostatnich, którym bin Laden płacił swoisty trybut w wysokości 20 mln dolarów rocznie za obecność Al-Kaidy na afgańskiej ziemi¹¹⁰.

W czasach nowożytnych zjawisko przejścia przez organizacje terrorystyczne funkcji państwa występuje powszechnie tam, gdzie zdobyły one długotrwałą kontrolę nad „wyzwalanym islamskim terytorium”¹¹¹, zaś państwo nie jest w stanie odzyskać władzy na tym obszarze¹¹².

Kluczowym przykładem są tu talibowie w Afganistanie oraz Państwo Islamskie na terenach Syrii i Iraku, jednakże analogiczna sytuacja zachodzi również w Nigerii, na obszarach zajętych przez ugrupowanie Boko Haram. W każdym przypadku wprowadzano *quasi*-opodat-

¹⁰⁷ Zob. D. Kosárová, *Safe...*, op. cit., s. 42.

¹⁰⁸ Zob. V. Felbab-Brown, *Aspiration and Ambivalence. Strategies and Realities of Counter-insurgency and State Building in Afghanistan*, The Brookings Institute, Washington 2013, s. 13.

¹⁰⁹ H. Haqqani, *The Ideologies of South Asian Jihadi Groups*, [w:] *Current trends in Islamist ideology. Vol. 1*, red. H. Fradkin, H. Haqqani, E. Brown, Hudson Institute, Washington 2005, s. 23.

¹¹⁰ Zob. D. Byman, *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 22.

¹¹¹ M. Sedgwick, *Jihadist ideology, Western counter-ideology, and the ABC model*, „Critical Studies on Terrorism” 2012, nr 3, s. 364.

¹¹² Zob. T. Klin, *Państwa...*, op. cit., s. 107.

kowanie, ustanawiano własne siły policyjne¹¹³. Tworzono również sądy oparte na hanafickiej szkole prawa islamskiego¹¹⁴.

9. Podatki

J.G. Gros jako swoiste cechy konstytutywne państwa upadłego wskazuje brak takich atrybutów jak: uznawane przez społeczność międzynarodową terytorium, funkcjonująca administracja państwowa, kontrola nad obszarem państwa, monopol władzy na stosowanie środków przymusu. Najistotniejszą, jak wskazuje ten autor, z ekonomicznego punktu widzenia, kryterium zaliczenia państwa do grona *failed states* jest jednak okoliczność, czy następuje pobór podatków do skarbu państwa, czy też są one ściągane jako trybut przez lokalnych watażków¹¹⁵.

Na ten aspekt braku kontroli nad opodatkowaniem zwracają również uwagę J. Putzel i J. Di John podnoszący, że opodatkowanie jest kluczowym wskaźnikiem oceny stopnia niestabilności państwa. Zdolność państwa do monopolizacji poboru świadczeń o charakterze publicznoprawnym na swoim terytorium stanowi obiektywny miernik władzy, autorytetu i legitymacji do sprawowania władzy. Jednocześnie utrzymanie bazy podatkowej pozwala na zaspokajanie potrzeb społecznych i utrzymanie poparcia dla władz¹¹⁶.

Nowoczesne państwo nie może bowiem istnieć bez skutecznego i trwałego procesu generowania dochodów publicznych, ponieważ opodatkowanie jest czynnikiem, bez którego realizacja wszystkich innych funkcji państwa byłaby niemożliwa¹¹⁷. Dysfunkcja w postaci upadku państwowości nie następuje, wywodzą A. Ghani i C. Lockhart, gdy państwo nie utraci swej zdolności do skutecznego generowania dochodów publicznych¹¹⁸, zaś A.K. Mehrotra wypowiada się wprost o bezpośredniej relacji między nieefektywnymi systemami pozyskiwania dochodów a upadkiem państwa¹¹⁹. J. Herbst formułuje pogląd, że zjawiskiem zapo-

¹¹³ Zob. R. Amiri, A. Jackson, *Taliban attitudes and policies towards education*, „Centre for the Study of Armed Groups Working Paper” 2021, nr 601, s. 6. Podobnie w latach swej dominacji uczyniły na Sri Lance Tamiłskie Tygrysy, ibidem, s. 6.

¹¹⁴ Zob. A. Jackson, F. Weigand, *Rebel rule of law. Taliban courts in the west and north-west of Afghanistan*, „Norwegian Refugee Council Briefing Note” 2020, nr 5; por. M. Samojedny, *Sunnickie Szkoły Prawa Muzułmańskiego*, „Acta Erasmiana” 2013, tom V, s. 186–190.

¹¹⁵ Zob. J.G. Gross, *Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti*, „Third World Quarterly” 1996, nr 3, s. 456–457. Autor ten dokonał następującej typologii państw dysfunkcyjnych: państwa anarchiczne (*anarchic states*) – Somalia, Liberia; państwa-widma (*phantom or mirage states*) – Zair; państwa anemiczne (*anemic states*) – Haiti, państwa zawładnięte (*captured states*) – Rwanda; państwa o przerwanej państwowości (*aborted states*) – Bośnia i Hercegowina, Gruzja, ibidem, s. 458–461. Zważyć należy, że typologia J.G. Grosa pochodzi z 1996 r. i obecna egzemplifikacja mogłaby być, przynajmniej w odniesieniu do aktualnego statusu dwóch ostatnich państw, odmienna.

¹¹⁶ Zob. J. Putzel, J. Di John, *Meeting...*, op. cit., s. 5.

¹¹⁷ Zob. P.T. Hoffman, *What Do States Do? Politics and Economic History*, „Journal of Economic History” 2015, nr 2, s. 303–304.

¹¹⁸ Zob. A. Ghani, C. Lockhart, *Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World*, Oxford University Press, New York 2009, s. 57.

¹¹⁹ Zob. A.K. Mehrotra, *Fiscal Firearms: Taxation as the Lifeblood of the Modern Liberal State* [w:] *The Many Hands of the State: Theorizing the Complexities of Political Authority and Social Control*, red. K. Morgan, A. Orloff, Cambridge University Press, New York 2017, s. 30.

wiadającym upadek państwa może być niska i wąska (to jest ograniczona tylko do pewnej grupy podatników) ściągальność podatków¹²⁰. Temu negatywnemu stanowi można przeciwstawić opinię wyrażoną przez A. Kucharskiego, że skuteczne ściąganie podatków potwierdza istnienie „wyposażonego w bezwzględne imperium państwa”¹²¹. Warto w tym miejscu wskazać pogląd H. J. Bermana, że administracją „w pełni” będzie działalność państwa realizowana przy pomocy systemu biurokratycznego, regulowana przez generalne normy prawne i obejmujące obszerny zakres spraw o znaczeniu społecznym¹²².

J. Di John twierdzi, odnosząc ten pogląd do administracji publicznej *in abstracto* (a więc i podatkowej), że zestaw struktur instytucjonalnych państwa upadającego rażąco odbiega od współczesnej biurokracji weberowskiej¹²³. Miarą tej upadłości ma być „odległość upadającego państwa od najlepszych praktyk, czyli struktur biurokratycznych w rozwiniętych krajach uprzemysłowionych”¹²⁴. Z tym ostatnim poglądem mogę się zgodzić tylko w części. Znajdzie on uzasadnienie jedynie w tych przypadkach, w których, jeszcze przed zaistnieniem przesłanek kwalifikujących dane państwo jako upadłe, istniałaby w nim struktura administracji podatkowej odpowiadająca takim weberowskim „najlepszym praktykom”. Tylko w takim pierwszym przypadku można mówić o „upadku”, rozumianym jako przejście ze stanu prawidłowo funkcjonującego do dysfunkcyjnego. Jednakże, przywołując ponownie J. Herbsta, państwa tworzone na bazie dawnych kolonii już w swoim „pakiecie startowym” nie posiadały aparatu skarbowego, który byłby porównywalny z istniejącym w ówczesnym świecie rozwiniętym¹²⁵. Taka struktura administracji skarbowej była już *ab initio* oddalona od idealnego modelu Maxa Webera. Stąd też uważam, że twierdzenie J. Di Johna uznać można jako trafne w części, wyłącznie w odniesieniu do pierwszej z opisanych grup państw. W przypadku drugiej grupy, stosowanie opisanej przez tego autora „miary upadłości” państwa jest bezprzedmiotowe z uwagi na diametralnie odmienne stany wyjściowe „wzorcowego” państwa rozwiniętego i większości państw postkolonialnych.

Rzecz jasna wiać należy pod uwagę, iż tak w Afryce Subsaharyjskiej, jak i na wielkich pustynnych i półpustynnych obszarach MENA (*Middle East & North Africa*) i Azji Środkowej nie istnieje rozproszona administracja podatkowa (sięgająca, tak jak na przykład w Polsce, poziomu powiatów). Jeszcze w pierwszej połowie XX w. próby narzucania koczowniczym plemionom świadczeń podatkowych wywoływały ich oburzenie i niezrozumienie, kończyły się zresztą niepowodzeniami. Zresztą praktyka kulturowa regionu była dokładnie odwrotna – to władze Imperium Otomańskiego wypłacały subsydia

¹²⁰ Zob. J. Herbst, *Power...*, op. cit., s. 285.

¹²¹ A. Kucharski, *Wybrane problemy międzyczasowe w prawie podatkowym w kontekście wskazań katolickiej myśli społecznej*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 1, s. 198.

¹²² Zob. H. J. Berman, *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, PWN, Warszawa 1995, s. 40.

¹²³ Zob. J. Di John, *Conceptualising the Causes and Consequences of Failed States: A Critical Review of the Literature*, „Crisis States Working Papers Series” 2008, nr 2, s. 30. Model „czystej biurokracji” M. Webera przedstawiał w szczególności następujące cechy charakterystyczne nowoczesnego zespołu urzędników (*Beamtenum*): ściśle normatywnie określony podział kompetencji, instancyjna (hierarchiczna) struktura urzędów, nowoczesna organizacja fachowo przygotowanej administracji, ściśle rozdzielająca sferę służbową od prywatnej, zob. M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo – zarys socjologii rozumiejącej*, PWN, Warszawa 2002, s. 99–100.

¹²⁴ Zob. J. Di John, *Conceptualising...*, op. cit., s. 31.

¹²⁵ Zob. J. Herbst, *Power...*, op. cit., s. 14–15.

co potężniejszym plemionom, choć i to nie zawsze gwarantowało pełne posłuszeństwo¹²⁶. Natomiast ludność mniejszych miasteczek i wsi, korzystając ze słabości władzy, w ogóle nie płaciła podatków¹²⁷.

M. Moore, analizując – z perspektywy „zachodniej” nauki prawa podatkowego – zagadnienia systemów fiskalnych państw Trzeciego Świata, poczynił uwagę, że systemy te są słabo wydajne z dwóch przyczyn. Po pierwsze pobieranie podatków w społeczeństwach koczowniczych, rolnych, rozproszonych zawsze jest oparte na stosowaniu przymusu. Jednocześnie sam proces pobierania tych podatków odbywa się za pośrednictwem podmiotów (*tax collecting agents*) o dużym stopniu samodzielności, poddanych słabej kontroli państwa i przywłaszczających sobie dużą część pozyskanych kwot. Taki model opodatkowania charakteryzuje się niskim stopniem dochodowości. Jednocześnie budzi silny opór społeczny z uwagi na nadużywanie przymusu przez „agentów”¹²⁸. Zaznaczyć trzeba, że w omawianych realiach ustrojowych podatnicy nie posiadają jakiegokolwiek reprezentacji politycznej¹²⁹. Po drugie, taki niewydolny państwowy system podatkowy i nieudolne próby rozbudowy aparatu skarbowego na obszary odległe i wiejskie naraża państwo na zbrojne wyzwanie „konkurentów w poborze podatków”. Konkurentami tymi mogą być „zorganizowani drapieźnicy”¹³⁰, w szczególności autonomiczne organizacje islamskie, partyzanci, kartele narkotykowe¹³¹. Jednocześnie, jak stwierdza W. E. Odom, aktywne, nieprzerwane pozyskiwanie dochodów fiskalnych przez zagrożone utratą kontroli nad częścią terytorium państwo jest jednym z kluczowych elementów walki z terroryzmem. Taka aktywność pozwala na utrzymanie organizmu państwowego u podstaw. Uwzględnić należy również, że zagrożone terroryzmem kraje otrzymują niejednokrotnie olbrzymie środki pomocowe od podmiotów zewnętrznych. Środki te stają się alternatywnym źródłem dochodów dla władz, pozwalając im zaniedbywać krajową bazę podatkową i tym samym pozostawiać ją do wykorzystania przez terrorystów. W. E. Odom podkreśla, że nie postuluje w takim przypadku zwiększenia opodatkowania, lecz utrzymywanie nieprzerwanej kontroli nad obszarami wiejskimi i pobieranie z nich podatków – aby nie mogli czynić tego terroryści¹³².

---

¹²⁶ Zob. B. Wróblewski, *Transjordania pomiędzy panarabizmem a Imperium Brytyjskim (1920–1948)*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 2, s. 24.

¹²⁷ Zob. F. G. Peake, *History and tribes of Jordan*, University of Miami Press, Miami, 1958, s. 106.

¹²⁸ Zob. M. Moore, *Revenues, State Formation, and the Quality of Governance in Developing Countries*, „International Political Science Review” 2004, nr 3, s. 300.

¹²⁹ Zob. K. Willmott, *Taxes, taxpayers, and settler colonialism: Toward a critical fiscal sociology of tax as white property*, „Law & Society Review” 2022, nr 1, s. 6–27; M. L. Ross, *Does Taxation Lead to Representation?*, „British Journal of Political Science” 2004, nr 3, s. 229–249; M. Daunton, *Trusting Leviathan: The Politics of Taxation in Britain 1799–1914*, Cambridge University Press, Cambridge–New York 2001, s. 224–226.

¹³⁰ D. M. Malone, H. Nitzschke, *Economic agendas in civil wars: what we know, what we need to know*, „World Institute for Development Economics Research Discussion Paper” 2005, nr 7, s. 6.

¹³¹ Zob. M. Moore, *Revenues...*, op. cit., s. 307.

¹³² Zob. W. E. Odom, *On Internal War: American and Soviet Approaches do Third World Clients and Insurgents*, Duke University Press, Durham–London 1992, s. 219.

Podsumowanie

Analiza przeprowadzona w ramach niniejszej pracy ułatwia zrozumienie mechanizmów, które sprawiają, że dysfunkcyjność państwa sprzyja działalności organizacji terrorystycznych. Analiza historycznych i współczesnych przyczyn upadku państw wykazała, że zjawisko to często wynika z trudnego dziedzictwa kolonializmu, korupcji oraz wewnętrznych konfliktów etnicznych i religijnych. Te czynniki tworzą sprzyjające warunki dla organizacji terrorystycznych, które znajdują w takich państwach dogodne środowisko do rozwoju i ekspansji. Tym samym za pozytywnie zweryfikowane uznać trzeba trzy postawione na wstępie hipotezy badawcze. Przeprowadzone w niniejszej publikacji analizy potwierdziły bowiem, że dysfunkcyjność państwa, wynikająca z dziedzictwa kolonializmu, korupcji oraz wewnętrznych konfliktów, rzeczywiście tworzy sprzyjające warunki dla działalności organizacji terrorystycznych. Przypadki Somalii, Jemenu i Syrii wykazują, że brak stabilności politycznej i ekonomicznej prowadzi do wzrostu aktywności terrorystycznej. Zarazem organizacje terrorystyczne są w stanie stworzyć alternatywne struktury władzy w państwach dysfunkcyjnych. Przykłady Syrii, Iraku i Libanu unaocniają, że takie organizacje jak Państwo Islamskie czy Hezbollah mogą skutecznie przejąć kontrolę nad znacznymi obszarami, tworząc *quasi*-państwowe struktury władzy, które zastępują legalne rządy. Jednocześnie radykalna ideologia jest kluczowym czynnikiem umożliwiającym organizacjom terrorystycznym nie tylko przetrwanie, ale także ekspansję w państwach dysfunkcyjnych. Ideologie takie, promujące ultrakonserwatywne wartości i antywesternizm, mobilizują lokalne społeczności i zyskują ich poparcie, co ułatwia przejście władzy i utrzymanie kontroli nad terytorium.

Konieczne jest podjęcie kompleksowych działań na rzecz stabilizacji państw dysfunkcyjnych zarówno poprzez wsparcie międzynarodowe, jak i wewnętrzne reformy polityczne i gospodarcze. Tylko poprzez eliminację czynników sprzyjających upadkowi struktur publicznych można – w przypadku państw słabych – skutecznie przeciwdziałać rozwojowi ugrupowań terrorystycznych.

Bibliografia

- Akhmedov V.M., *The Syrian Revolution* [w:] *Handbook of Revolutions in the 21st Century. Societies and Political Orders in Transition*, red. J.A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, Springer, Cham 2022.
- Amarasinghe P., *The depiction of "Orthodoxy" in Post-Soviet Space: How Vladimir Putin uses the Church in his anti-Western campaign?*, „Open Political Science” 2021, nr 1.
- America's First Catholic Missionary to China*, „The Monitor” 1905, nr 4, s. 7.
- Amiri R., Jackson A., *Taliban attitudes and policies towards education*, „Centre for the Study of Armed Groups Working Paper” 2021, nr 601.
- Anene J.C., *The International Boundaries of Nigeria 1885–1960: The Framework of an Emergent African Nation*, Humanities Press, New York 1970.
- Annan K., *We can love what we are, without hating what – and who – we are not*, „United Nations Press Release”, 10 grudnia 2001, SG/SM/8071, <https://press.un.org/en/2001/sgsm8071.doc.htm> [dostęp: 11.06.2024].

- Ashcroft B., *Introduction* [w:] *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, red. B. Ashcroft, G. Griffiths H. Tiffin, Routledge, London 1989.
- Azadovskii K., Egorov B., *From Anti-Westernism to Anti-Semitism: Stalin and the Impact of the 'Anti-Cosmopolitan' Campaigns on Soviet Culture*, „Journal of Cold War Studies” 2002, nr 1.
- Balcerzak M., *Korupcja jako zagrożenie dla społeczności międzynarodowej i praw człowieka* [w:] *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
- Barber B.R., *Dżihad kontra McŚwiat*, Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2004.
- Beaud G., Dagorn R. E., *Afghanistan Since 2001: US Geostrategic Ambitions, a Failed State, and the Return of the Taliban* [w:] *The Post-American Middle East: How the World Changed Where the War on Terror Failed*, Springer International Publishing, Cham 2023.
- Berman H.J., *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, PWN, Warszawa 1995.
- Betz F., *Political Theory of Societal Association: Case of the Failed State of Syria, Part 1*, „Open Journal of Social Sciences” 2019, nr 7.
- Betz F., *Political Theory of Societal Association: Case of the Failed State of Syria, Part 2*, „Open Journal of Social Sciences” 2019, nr 8.
- Bieleń S., *Państwa upadłe* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Bieleń S., *Państwa w stanie kryzysu i upadku?* [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
- Boatsman Welty L.J., *Preventing and Countering Salafist Radicalisation in Bosnia and Herzegovina*, The University of Sydney, Sydney 2022.
- Bobkier R., *Terroryzm w piśmiennictwie lat 70. XX w. Czy dawna oś sporu zachowała aktualność?*, „Zeszyty Naukowe Collegium Witelona” 2023, nr 1.
- Byman D., *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement*, Oxford University Press, Oxford 2015.
- Center for Preventive Action, *Conflict in Syria*, 13.02.2024, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-syria> [dostęp: 8.07.2024].
- Ciekanowski Z., *Działania asymetryczne jako źródło zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2009, nr 3.
- Cline L., *Counterterrorism Strategy in the Sahel*, „Journal Studies in Conflict & Terrorism” 2007, nr 10.
- Coggins B.L., *Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)*, „Journal of Conflict Resolution” 2015, nr 3.
- Cordesman A. H., *The Greater Middle East: From the “Arab Spring” to the “Axis of Failed States”*, „Center for Strategic & International Studies Working Draft” 2020, nr 8.
- Czornik K., *Arabia Saudyjska wobec konfliktu jemeńskiego w drugiej dekadzie XXI wieku* [w:] *The World of Islam. Politics and Society / Świat islamu. Polityka i społeczeństwo. Vol. 1 Politics / T. 1 Polityka*, red. I. Kończak, M. Lewicka, A. S. Nalborczyk, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017.

- Dalay G., *Deciphering Turkey's geopolitical balancing and Anti-Westernism in its relations with Russia*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Schriftenreihe. Comment” 2022, nr 35.
- Danecki J., *Antywesternizm muzułmańskich fundamentalistów [w:] Wartości Wschodu i Zachodu. Spotkania cywilizacji*, red. J. Danecki, A. Flis, Universitas, Kraków 2005.
- Darczewska J., *Faszycacja antyfaszyzmu. Kulturowe kody wojny Rosji*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023.
- Daunton M., *Trusting Leviathan: The Politics of Taxation in Britain 1799–1914*, Cambridge University Press, Cambridge–New York 2001.
- Dempsey G. T., *Nation Building's Newest Disguise*, „Orbis” 2002, nr 3.
- Derksen D., *Options for Reintegrating Taliban Fighters in an Afghan Peace Process*, „United States Institute of Peace Special Report” 2019, nr 444.
- Di John J., *Conceptualising the Causes and Consequences of Failed States: A Critical Review of the Literature*, „Crisis States Working Papers Series” 2008, nr 2.
- Dirou A., *Security and International Relations in Central Africa. A Practitioner's Perspective*, Palgrave Macmillan, Cham 2022.
- Domańska E., *Badania postkolonialne. Postłowie [w:] L. Gandhi, Teoria postkolonialna: wprowadzenie krytyczne*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2008.
- Dorywalski S., Veretilnyk O., *Dekada niepodległości Sudanu Południowego. Od weak state do collapsed state*, „Studia Politologiczne” 2021, nr 59.
- Duursma A., *State Weakness, a Fragmented Patronage-Based System, and Protracted Local Conflict in the Central African Republic*, „African Affairs” 2022, nr 483.
- Dżuryk A., *Powstanie i rozwój organizacji terrorystycznych na terytorium państw dysfunkcyjnych na przykładzie Państwa Islamskiego*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 1–2.
- Emrullah A., *The anti-globalist resonances in the recent Turkish foreign policy*, „Journal of Globalization Studies” 2022, nr 1.
- Fahmi G., Nouran A., *From Radicalisation to Violence: the Factors Shaping Egyptian Radical Youths' Decisions whether to Take up Arms*, „Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper” 2022, nr RSC 49.
- Felbab-Brown V., *Aspiration and Ambivalence. Strategies and Realities of Counter-insurgency and State Building in Afghanistan*, The Brookings Institute, Washington 2013.
- Flanigan Shawn T., *Nonprofit Service Provision by Insurgent Organizations: The Cases of Hizballah and the Tamil Tigers*, „Journal Studies in Conflict and Terrorism” 2008, nr 6.
- Fragile States Index 2015*, red. J. J. Messner, *The Fund for Peace*, Washington 2015, s. 7
- Fragile States Index. Annual Report 2023*, red. E. Bassey, *The Fund for Peace*, Washington 2013.
- Ghani A., Lockhart C., *Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World*, Oxford University Press, New York 2009.
- Göksel O., *Defying the System: The Origins of Anti-Westernism in the Non-Western World and the Case of Iran*, „Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi” 2019, nr 6.

- Göksel O., *Foreign policy making in the age of populism: The uses of anti-Westernism in Turkish politics*, „New Middle Eastern Studies” 2019, nr 1.
- Goldstone J.A., Grinin L., Korotayev A., *Introduction. Changing yet persistent: Revolutions and revolutionary events [w:] Handbook of revolutions in the 21st century: The new waves of revolutions, and the causes and effects of disruptive political change*, red. J.A. Goldstone, L. Grinin, A. Korotayev, Springer, Cham 2022.
- Gordon R., *Saving Failed States: Sometimes a Neocolonialist Notion*, „American University International Law Review” 1997, nr 6.
- Griggs J.C., *Canton's Contribution to the Chinese Revolution*, „Current History (1916–1940)” 1926, nr 6.
- Grimm S., Lemay-Hébert L., Nay O., *'Fragile States': introducing a political concept*, „Third World Quarterly” 2014, nr 2.
- Gross J.G., *Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti*, „Third World Quarterly” 1996, nr 3.
- Grzybowski J., *Re-enacting the international order, or: Why the Syrian state did not disappear*, „Review of International Studies” 2021, nr 5.
- Hahn G., *Anti-Americanism, anti-westernism, and anti-semitism among Russia's Muslims*, „Demokratizatsiya” 2008, nr 1.
- Haqqani H., *The Ideologies of South Asian Jihadi Groups [w:] Current trends in Islamist ideology. Vol. 1*, red. H. Fradkin, H. Haqqani, E. Brown, Hudson Institute, Washington 2005.
- Hazır Ü.N., *Anti-Westernism in Turkey's Neo-Ottomanist Foreign Policy under Erdoğan*, „Russia in Global Affairs” 2022, nr 2.
- Hellmich C., *Creating the Ideology of Al Qaeda: From Hypocrites to Salafi-Jihadists*, „Journal Studies in Conflict & Terrorism” 2008, nr 2.
- Helman G.B., Ratner S.R., *Saving Failed States*, Foreign Policy 1992–1993, nr 89.
- Herbst J., *Power and States in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*, Princeton University Press, Princeton 2000.
- Heywood A., *Political ideologies: an introduction*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2007.
- Hoffman P.T., *What Do States Do? Politics and Economic History*, „Journal of Economic History” 2015, nr 2.
- Hoque M., Ahmed M.U., *Fragile States in Relation to SDG10: Concept, History, Causes and Measurement [w:] Reduced Inequalities, Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*, red. W.L. Filho, A.M. Azul, L. Brandli, A.L. Salvia, P.G. Özuyar, T. Wall, Springer, Cham 2022.
- Ingiriis M.H., *Capital accumulation in the failed state of Somalia. Profiting from the conflict in Mogadishu [w:] Africa and the Global System of Capital Accumulation*, red. E.O. Oritsejafor, A.D. Cooper, Routledge, London 2021.
- Исаев Л.М., Коротаев А.В., Бобарыкина Д.А., *Глобальная террористическая угроза в Сахеле и истоки терроризма в Буркина-Фасо*, „Вестник Российского Университета Дружбы Народов. Международные Отношения” 2022, nr 2.

- Jackson A., Weigand F., *Rebel rule of law. Taliban courts in the west and north-west of Afghanistan*, „Norwegian Refugee Council Briefing Note” 2020, nr 5.
- Jackson R.H., *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Javed M., *Hezbollah a State within a State: An Overview*, „International Journal of Research Publication and Reviews” 2022, nr 1.
- Jędrzejczyk-Kuliniak K., *Da ‘wa – obowiązek religijny czy narzędzie w rękach fundamentalistów? Misyjne radykalne ugrupowania muzułmańskie [w:] Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, red. M. Humeniuk, I. Paszenda, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.
- Kania M., *Trudny region: Sahel w cieniu terroryzmu i konfliktów etnicznych*, „Analiza Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego UJ” 2019, nr 7.
- Kaplan R.D., *The Coming Anarchy*, „Atlantic Monthly” 1994, nr 2, s. 44–76.
- Karczewski M., *Od ‘Surge’ do Państwa Islamskiego. Przyczyny i uwarunkowania destabilizacji Iraku po 2011 roku*, „Przegląd Strategiczny” 2015, nr 8.
- Karimov N., *Religious Policy and ‘Unholy Ideologies’: The Root Causes of Islamic Radicalisation in Kazakhstan [w:] Muslims of Post-Communist Eurasia*, red. G.M. Yemelianova, E. Račius, Routledge, London 2022.
- Kausch K., *State and Non-State Alliances in the Middle East*, „The International Spectator. Italian Journal of International Affairs” 2017, nr 3.
- Kendall E., *The Failing Islamic State Within the Failed State of Yemen*, „Perspectives on Terrorism” 2019, nr 1.
- Klin T., *Państwa upadłe [w:] Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska, OTO, Wrocław 2014.
- Kłosowicz R., Mormul J., *Pojęcie dysfunkcyjności państw – geneza i definicje [w:] Państwa dysfunkcyjne i ich destabilizujący wpływ na stosunki międzynarodowe*, red. R. Kłosowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Kocóń S., *„Państwo Islamskie” jako nowa forma terroryzmu międzynarodowego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka–Praktyka–Refleksje” 2018, nr 31.
- Kongolo M., Zamberia A.M., *State Fragility and Capacity Building in Sub-Saharan Africa: The Case of the Democratic Republic of Congo [w:] State Fragility and State Building in Africa. Cases from Eastern and Southern Africa*, red. D. Olowu, P. Chanie, Springer International Publishing, Amsterdam 2016.
- Koolae E., Zarrinnarges Y., Akbari Z., *Causes of the failure of the state in Syria (2010–2019)*, „Geopolitics Quarterly” 2021, nr 4.
- Korteweg R., *Black Holes: On Terrorist Sanctuaries and Governmental Weakness*, „Civil Wars” 2008, nr 1.
- Kosárová D., *Safe Havens for Global Jihadi Movements*, „EJTS European Journal of Transformation Studies” 2020, nr 2.
- Kozera C.A., *Black Holes of Insecurity – The North of Mali [w:] The Dynamics of Conflicts in Africa in The Early 21st Century*, red. J. Besenyó V. Marsai, Dialóg Campus, Budapest 2018.

- Kragh M., Andermo E., Makashova L., *Conspiracy theories in Russian security thinking*, „Journal of Strategic Studies” 2022, nr 3.
- Kruglanski A.W., Bélanger J.J., Gunaratna R., *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives, and Networks*, Oxford University Press, New York 2019.
- Kucharski A., *Wybrane problemy międzyczasowe w prawie podatkowym w kontekście wskazań katolickiej myśli społecznej*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 1.
- Kuźniar R., *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1.
- Levitt M., *The Role of the Islamic State in the Assad Regime’s Strategy for Regime Survival: How and Why the Assad Regime Supported the Islamic State* [w:] *The Fight Against Terrorism: Achievements and Challenges*, red. C. Höhn, I. Saavedra, A. Weyembergh, Bruylant, Luxembourg 2021.
- Lizak W., *Bliski Wschód: za wcześnie na nowy początek*, „Rocznik Strategiczny” 2021/22, tom 27.
- Lotarski R., *Rozwój komponentu militarnego Hezbollah w XXI wieku w kontekście konfliktu libańsko-izraelskiego*, „Przegląd Geopolityczny” 2021, nr 36.
- Lynch M., *Failed States and Ungoverned Spaces*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2016, nr 668.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2007.
- Makau wa Mutua M., *Why Redraw the Map of Africa: A Moral and Legal Inquiry*, „Michigan Journal of International Law” 1995, nr 4.
- Malone D.M., Nitzschke H., *Economic agendas in civil wars: what we know, what we need to know*, „World Institute for Development Economics Research Discussion Paper” 2005, nr 7.
- Mazrui A.A., *Understanding Africa at the Turn of the Millennium*, „The Royal Society Journal” 1995, nr 5458.
- Mehrotra A.K., *Fiscal Forearms: Taxation as the Lifeblood of the Modern Liberal State* [w:] *The Many Hands of the State: Theorizing the Complexities of Political Authority and Social Control*, red. K. Morgan, A. Orloff, Cambridge University Press, New York 2017.
- Mitchell J., *The contradictory effects of ideology on Jihadist war-fighting: the Bosnia precedent*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2008, nr 9.
- Moodie A.E., *Fragmented Europe* [w:] *The Changing World: Studies In Political Geography*, red. W. Gordon East, A.E. Moodie, World Book Company, Copenhagen 1956.
- Moore M., *Revenues, State Formation, and the Quality of Governance in Developing Countries*, „International Political Science Review” 2004, nr 3.
- Mustapha M., *Somalia: Al-Shabaab, counterterrorism and counterinsurgency in a recovering failed state* [w:] *The Routledge Handbook of Counterterrorism and Counterinsurgency in Africa*, red. U.A. Tar, Routledge, London 2021.
- Mutharika A.P., *The Role of International Law in the Twenty-First Century: An African Perspective*, „Fordham International Law Journal” 1994, nr 5.

- Nardin T., *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*. By Robert H. Jackson, „The Journal of Asian Studies” 1991, nr 4.
- Nay O., *Fragile and failed states: critical perspectives on conceptual hybrids*, „International Political Science Review” 2013, nr 3.
- Odom W.E., *On Internal War: American and Soviet Approaches do Third World Clients and Insurgents*, Duke University Press, Durham–London 1992.
- Ożarowski R., *Liban jako państwo upadłe na Bliskim Wschodzie* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Peake F.G., *History and tribes of Jordan*, University of Miami Press, Miami, 1958.
- Pękała M., *Procesy społeczno – polityczne w Libanie. Kontekst historyczny i obraz współczesny*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Katarzyny Sobolewskiej-Myślik, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2016, <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/1218/Maciej%20Pękała.Procesy%20społeczno-polityczne%20w%20Libanie.%20Kontekst%20historyczny%20i%20obraz%20współczesny.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 1.06.2024].
- Pfaff W., *A New Colonialism. Europe Must Go Back into Africa*, „Foreign Affairs” 1995, nr 2.
- Pierre A.J., *Review. Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, by Robert H. Jackson, „Foreign Affairs” 1991/1992, nr 2, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1991-12-01/quasi-states-sovereignty-international-relations-and-third-world> [dostęp: 9.06.2024].
- Pokrzywiński P., *Izraelskie ustawodawstwo antyterrorystyczne wobec zagrożeń XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2021, nr 24.
- Poniat R., *Czy ktoś nie został (spost)kolonizowany? Czyli o pożytku z szerokich pojęć*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2013, tom XXII.
- Popławski B., *[Afryka] Failed States Index – państwa kruche czy upadłe?*, „Kultura Liberalna” 2014, nr 27, <https://kulturaliberalna.pl/2014/07/09/afryka-panstwa-kruche-czy-upadle-failed-states-index/> [dostęp 10.06.2024].
- Putzel J., Di John J., *Meeting the Challenges of Crisis States*, Crisis States Research Centre, London 2012.
- Raleigh C., *Political Marginalization, Climate Change, and Conflict in African Sahel States*, „International Studies Review” 2010, nr 1.
- Raouf Z., *Specyfika działalności zagranicznych przedstawicielstw Rządu Regionalnego Kurdystanu* [w:] *Wybrane zagadnienia współczesnego prawa konsularnego (z perspektywy prawa i praktyki międzynarodowej oraz polskiej)*, red. P. Czubik, W. Burek, Instytut Multimedialny, Kraków 2014.
- Ross M.L., *Does Taxation Lead to Representation?*, „British Journal of Political Science” 2004, nr 3.
- Rybkowski R., *Komu potrzebne są państwa upadłe?* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

- Samojedny M., *Sunnickie Szkoły Prawa Muzułmańskiego*, „Acta Erasmiana” 2013, tom V.
- Schneekener U., *How transnational terrorists profit from fragile states*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Research Paper” 2004, nr 18.
- Schwanitz W.G., *Germany and the Middle East, 1871–1945*, Wiener, Princeton 2004.
- Sedgwick M., *Jihadist ideology, Western counter-ideology, and the ABC model*, „Critical Studies on Terrorism” 2012, nr 3.
- Sinem A., *Perceptions in Turkey about the war in Ukraine: Implications for the future of EU-Turkey relations*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Schriftenreihe. Comment” 2022, nr 25.
- Smoleń K., *Reakcja Unii Europejskiej na kryzys humanitarny w Syrii*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2021, nr 15.
- Solarz A.M., *Antysemityzm jako instrument polityki zagranicznej Izraela*, „Stosunki Międzynarodowe” 2014, nr 1.
- Stańczyk J., *Zarządzanie złożonymi zagrożeniami geopolitycznymi we współczesnym świecie*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2022, nr 7.
- Stanisławski B., *Mapping Global Insecurity: The Black Spots Approach* [w:] *Current Challenges to Peacebuilding Efforts and Development Assistance*, red. K. Pędziwiatr, P. Kugiel, A. Dańda, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków 2011
- Strachota K., *Bliski Wschód w cieniu Państwa Islamskiego*, „Punkty Widzenia” 2015, nr 7.
- Sylvester J.H., *Sub-Saharan Africa: Economic Stagnation, Political Disintegration and the Specter of Recolonization*, „Loyola of Los Angeles Law Review” 1994, nr 27.
- Syria is already a failed state. Will the Caesar sanctions make it more 'fierce'?*, „Center for Operational Analysis and Research Syria Update” 2020, nr 24.
- Szydzisz M., *Wpływ tzw. Arabskiej Wiosny na bezpieczeństwo Izraela – wymiar regionalny*, „Wschodnioznawstwo” 2022, nr 16.
- Tyushka A., *Weaponizing narrative: Russia contesting Europe's liberal identity, power and hegemony*, „Journal of Contemporary European Studies” 2022, nr 1.
- Vohra A., *Rebel-Held Syria Is the New Capital of Global Terrorism*, „Foreign Policy”, 15 luty 2022 r., <https://foreignpolicy.com/2022/02/15/syria-idlib-qaeda-isis-biden-assad-terrorism/> [dostęp: 31.05.2024].
- Vugteveen M., Farrell-Molloy J., *Turkish Military Offensive in Syria: Consequences for Counter-Terrorism Operations*, „International Centre for Counter-Terrorism Publications”, 28 czerwca 2022 r., <https://icct.nl/publication/turkish-military-offensive-in-syria-consequences-for-counter-terrorism-operations/> [dostęp: 1.06.2024].
- Wardin K., *Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2013, nr 4.
- Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo – zarys socjologii rozumiejącej*, PWN, Warszawa 2002.
- Widner J., *States and Statelessness in Late Twentieth Century Africa*, „Daedalus” 1995, nr 3.
- Williams B.G., *The Failure of Al Qaeda Basing Projects: From Soviet Afghanistan*

- to the Sunni Triangle [w:] *Denial of Sanctuary: Understanding Terrorist Safe Havens*, red. M.A. Innes, Praeger Security International, Westport–London.
- Willmott K., *Taxes, taxpayers, and settler colonialism: Toward a critical fiscal sociology of tax as white property*, „Law & Society Review” 2022, nr 1.
- Wright Q., White L.D., *Chinese Customs Conference Suspends*, „Current History (1916–1940)” 1926, nr 6.
- Wróblewski B., *Transjordania pomiędzy panarabizmem a Imperium Brytyjskim (1920–1948)*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 2.
- Yıldırım Y., Üzümcü R., *The Crisis in Yemen: Converging and Diverging Interests*, „Israel Journal of Foreign Affairs” 2021, nr 2.
- Yoo J., *Point of Attack: Preventive War, International Law, and Global Welfare*, Oxford University Press, New York 2014.
- Zagraniczne Placówki. Rząd Regionalny Kurdystanu. Przedstawicielstwo w Polsce*, <http://poland.gov.krd/government/foreign-offices/?lang=pl> [dostęp: 8.06.2024].
- Zartman I.W., *Introduction: Posing the Problem of State Collapse* [w:] *Collapsed States: The Disintegration and Restoration Of Legitimate Authority*, red. I.W. Zartman, Lynne Rienner Publishers, Boulder–London 1993.
- Zdanowski J., *Rekonstrukcja Iraku i Syrii jako obszarów pokonfliktowych (2003–2018)*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2018, nr 3.

SUMMARY

Robert Bobkier

State dysfunctionality as a premise for the functioning of a terrorist organization in its territory

This article discusses the phenomenon of dysfunctionality of states as a premise for the operation of terrorist organizations on their territory. It analyses historical and contemporary causes of state failure, such as the legacy of colonialism, corruption, poverty, and internal ethnic and religious conflicts. It presents various definitions and classifications of dysfunctional states, including the terms "failed state" and "fragile state." The role of terrorist organizations in such states and their ability to create alternative power structures in areas beyond the control of legitimate governments are also discussed. A key factor in the success of these organizations is radical ideology, which enables the takeover and maintenance of control in the territory of a dysfunctional state. The conclusions indicate the necessity of a comprehensive approach to the problem of state failure in the context of international security.

Key words: terrorism, failed state, fragile state, Anti-Westernism, terrorism financing.

Data wpływu artykułu: 12.06.2024 r.

Data akceptacji artykułu: 8.07.2024 r.

